

УДК 346.14+346.9

*Є. А. Таликін,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля,
м. Луганськ*

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯ ТА СУДОВІ ПРОЦЕДУРИ В СТРУКТУРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Стаття присвячена дослідженню процесуальних дій та судових процедур господарського процесу в якості структурних елементів господарської процесуальної форми. Аналізується змістовне наповнення вказаних категорій та місце в системі процесуальних понять. Автором виділяються характерні ознаки, що диференціюють процесуальну дію та судову процедуру господарського процесу.

Ключові слова: стадія, господарська процесуальна форма, мета, процесуальні дії, судова процедура.

Господарська процесуальна форма є складним явищем, якому притаманна певна структура. І хоча думки науковців з приводу елементів структури та зв'язків між ними охоплюють досить широкий спектр поглядів, майже усі автори звертаються у вказаному аспекті до таких категорій як процесуальні дії та судові процедури. Структура господарської процесуальної форми знаходить своє відображення в численній кількості праць як теоретичного так і практичного характеру. Зокрема, слід вказати на роботи таких вчених як О.В. Дем'янова, Г.В. Дудникова, Н.А. Рассахатская, С.В. Васильєв, І.В. Бенедик, К.М. Біда, В.М. Горшенєв, Г.П. Тимченко, І.Ю. Татулич, В.М. Горшенєва та ін. Разом з тим, многогранність та значущість елементів господарської процесуальної форми вказують на нові напрямки наукового пошуку.

Метою цієї статті є розгляд поняття процесуальних дій та судових процедур в аспекті структурних елементів господарської процесуальної форми.

Будь-який поділ на складові частини передбачає наявність мінімальної одиниці, котра є неподільною. Щодо структури господарської процесуальної форми такою одиницею є процесуальна дія. Інші структурні елементи являють собою різного роду об'єднання процесуальних дій.

Процесуальна дія як структурний елемент господарської процесуальної форми характеризується певними ознаками. Це цілісна, самостійна «цеглинка» процесу, котрій властивий самостійний процесуальний зміст, яка охоплює певний обсяг процесуальної діяльності, має юридичне значення і тягне юридичні наслідки. Процесуальна дія є окремим юридичним фактом. Це найменша

складова процесуальної діяльності, котра володіє власним процесуальним змістом і не може бути поділена на частини без його втрати. Хоча процесуальна дія може складатися із певної кількості фактичних дій, котрі в процесуальному відношенні утворюють неподільну сукупність. Тому ознаками процесуальної дії як структурного елементу господарської процесуальної форми вважаємо наступні:

- зовнішнє вираження в формі активної дії;
- вчинення одним суб'єктом;
- спрямованість на досягнення найближчого процесуального результату;
- спричинення безпосередніх юридичних наслідків.

Для елементарної процесуальної дії характерне виокремлення на підставі двох факторів: вона є неподільною, тобто представляє собою найменший в процесуальному відношенні крок, а з іншого боку – вона повинна мати власний процесуальний зміст.

З тим, щоб підкреслити місце процесуальної дії в структурі процесуальної форми вважаємо вірним застосоване окремими авторами уточнення та використання терміну «елементарна процесуальна дія» [8, с. 140-141; 3, с. 84], що вказує власне на специфіку цього елементу та його неподільність. Отже, найменшим елементом структури господарської процесуальної форми ми вважаємо елементарну процесуальну дію.

Елементарні процесуальні дії вчиняються учасниками процесу в певній послідовності, котра обумовлена логікою процесу, алгоритмом розгляду та вирішення справи, інтересами суб'єктів. Процес розгляду та вирішення справи господарським судом відбувається в рамках складного багатосуб'єктного відношення, котре характеризується різноманітністю правового статусу та рушійних мотивів поведінки суб'єктів. Тому елементарна процесуальна дія одного суб'єкта викликає реакцію з боку інших суб'єктів, обумовлену владним становищем, реалізацією прав, обов'язків або суб'єктивних інтересів тощо. Так, звернення позивача з позовом тягне за собою прийняття позовної заяви судом та може призвести до відповідної реакції відповідача (відзив на позов, зустрічний позов). Оскарження ухвали в апеляційному порядку викликає направлення скарги до апеляційної інстанції та може бути підставою для висловлення іншими учасниками своєї позиції (приєднання, заперечення на апеляційну скаргу) тощо. Нормативне регулювання, котре встановлює обов'язки та повноваження суду, права, обов'язки учасників процесу, враховує типові інтереси суб'єктів, у підсумку визначає схеми відповідних процесуальних блоків, предметом яких є вирішення низки проміжних питань.

Окремі науковці звертають увагу на існування стійких об'єднань процесуальних дій. Зокрема, Н.А. Рассахатська зазначає про існування ряду найрізноманітніших порядків, котрі виступають в якості своєрідних процесуальних форм [5, с. 28]. Однак, разом із визнанням їх існування та значення, наведенням певної характеристики та ролі в процесі розгляду справи,

автор не визначає їх місця в структурі процесуальної форми та не кваліфікує їх в якості структурного елементу [5, с. 26-28]. Т.В. Сахнова називає судові процедури елементом внутрішньої диференціації процесу, вказує на їх значення, акцентує увагу на актуальності та неоднозначності цього питання. Разом з тим, власного визначення або ознак судових процедур автор не наводить [6, с. 55-77]. Г.В. Дуднікова порядок здійснення окремих процесуальних дій називає елементарними процесуальними формами [3, с. 7], також не наділяючи його власним місцем в структурі господарської процесуальної форми.

Отже, вченими констатується наявність в межах процесуальної форми стійких об'єднань процесуальних дій, котрі не є ні провадженням, ні стадією. Але на цьому тлі в літературі справедливо наголошується на відсутності детальних розробок категорії процесуальних процедур та актуальності подібних досліджень [4, с. 69]. Об'єднання процесуальних дій є об'єктивною реальністю, що підлягає науковому дослідженню та відповідному відображенню в теорії. Це утворення заповнює розрив між елементарними складовими – процесуальними діями та глобальними елементами структури – стадіями та провадженнями. Крім того, об'єднання процесуальних дій відображає важливий аспект предметної спеціалізації процесу на рівні його окремих елементів. Будучи спрямованими на вирішення окремих процесуальних питань, об'єднання процесуальних дій охоплюють собою важливі для учасників процесу проміжні результати, котрі істотно впливають на рівень доступності та ефективності правосуддя. Такими є забезпечення позову, забезпечення доказів, визначення розміру судових витрат, призначення експертизи, оскарження ряду ухвал тощо. Окреме місце займають судові процедури в справах про банкрутство, де вони несуть основне навантаження процесу. Виділення окремих судових процедур, їх ознак та місця в структурі сприятиме поглибленню теоретичної конструкції господарської процесуальної форми, а також виявленню змісту процесуальних правовідносин, з'ясуванню характеру зв'язків між суб'єктами процесу, оптимізації механізмів реалізації законних інтересів тощо. Отримані результати можуть використовуватись в напрямку підвищення доступності та ефективності як окремих процесуальних процедур так і господарського судочинства в цілому.

Із запропонованих в літературі для позначення стійких об'єднань процесуальних дій найбільш придатним представляється нам термін «судові процедури».

Однак, погляди деяких авторів на місце судових процедур в структурі процесуальної форми представляються нам дещо невідповідними дійсності. Так, О.В. Дем'янова вказує, що в цивільному процесі доцільно виділяти поняття приватного провадження – порядку розгляду та вирішення побічних питань, що виникають в зв'язку із основним спором, відбуваються поряд з ним і мають значення додатку, ускладнення процесу. Такі приватні провадження автор включає в систему проваджень цивільної процесуальної форми [2, с. 80]. Навряд чи із запропонованим поглядом можна погодитися. Протиставлення судових процедур (приватних проваджень) та порядку вирішення основного спору не

відповідає дійсності та не ґрунтується на об'єктивних даних. Автор не враховує, що судові процедури (приватні провадження) є складовими розгляду справи. Ще більш спірним представляється віднесення вказаних порядків до проваджень через відсутність високого ступеня організації та відокремленості процесуальних процедур. Теза про існування проваджень у межах проваджень, на нашу думку, порушує логічні підстави побудови структури процесуальної форми і тому підлягає критичному переосмисленню. Разом з тим, заслуговують на увагу висновки автора про те, що дослідження вказаних процедур та їх наукове осмислення уніфікує процесуальні процедури; аргументує стадійність процесуальних порядків; обґрунтовує взаємодію процесів та можливість окремого оскарження актів, винесених в результаті приватного провадження[2, с. 84-85].

Формування процесуальних процедур має в своїй основі деталізацію процесуальної діяльності та ієрархію процесуальних цілей. Досягнення основної мети процесу відбувається шляхом вирішення низки завдань, більшою чи меншою мірою пов'язаних із основним. Судові процедури виникають та формуються, ускладнюються і набувають стійкості, перш за все з приводу процесуальних питань, що мають високий рівень значущості, гарантійного навантаження. Такими є забезпечення позову, оскарження ухвал, виправлення опісок і арифметичних помилок, забезпечення доказів тощо. Отже, для судових процедур характерне формування на підставі предмету судової діяльності.

Для судових процедур властиве поєднання взаємно обумовлених та взаємно пов'язаних дій суб'єктів процесу. Основне місце належить діям суду, який, реалізуючи владні повноваження, підсумовує результати процесуальних дій, аналізує наявні процесуальні та матеріальні факти, дає проміжну оцінку діям суб'єктів, вчиненим в рамках відповідної судової процедури. Тому судові процедури закінчуються винесенням ухвали, яка стосується суті питання, з приводу якого мала місце судова процедура. Такі ухвали мають істотне значення для суб'єктів процесу і повинні підлягати окремому оскарженню. Слід погодитись з тими авторами, котрі наголошують на необхідності послідовного забезпечення права апеляційного оскарження ухвал, котрі впливають на права та інтереси учасників судочинства [1, с. 17].

Отже, на нашу думку, ознаками судової процедури можна вважати:

- зовнішнє вираження в формі комплексу дій;
- вчинення кількома суб'єктами;
- спрямованість на вирішення відносно відокремленого предметного питання;
- оформлення результату судової процедури ухвалою суду.

На підставі узагальнення ознак судової процедури можна сформулювати її визначення. Судова процедура – це відносно відокремлений структурний елемент процесуальної форми, котрий виражається в комплексі дій, вчинених кількома суб'єктами процесу, спрямованому на вирішення відносно

відокремленого предметного питання, результат вирішення якого оформлюється ухвалою суду.

Справедливими представляються нам слова тих авторів, котрі наголошують на тому, що судові процедури формуються внаслідок удосконалення процесу, і з подальшим розвитком існує тенденція до відокремлення в майбутньому інших процедур [6, с. 71-72]. В такому ракурсі правомірними видаються висновки І.Ю. Тутаулич про те, що судові процедури є однією з важливих закономірностей розвитку сучасного цивілістичного процесу [7, с. 241]. Зокрема, представляє інтерес еволюція судової процедури забезпечення позову, котра в сучасному господарському процесі України набула настільки самостійного значення, що в аспекті попереднього забезпечення може бути оцінена як провадження по застосуванню запобіжних заходів.

Отже, найменшим складовим елементом структури господарської процесуальної форми є елементарна процесуальна дія. Наступним відокремленим елементом структури ми вважаємо судову процедуру. Судові процедури не являються складовими певних стадій, оскільки можуть мати місце незалежно від проходження справою тієї чи іншої стадії. Разом з тим, не всі елементарні дії об'єднуються в судові процедури та входять до їх складу. Окремі з них можуть безпосередньо входити до утворень вищого порядку.

Література:

1. Вечірко І.О. Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Вечірко Ігор Олександрович ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К., 2011. - 20 с.
2. Дем'янова О.В. Класифікація видів проваджень в цивільному процесі / Дем'янова О.В. // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Чернівці: Чернівецький ун-т, 2009. – № 518: Правознавство. – С.79 – 85.
3. Дудникова Г.В. Арбитражная процессуальная форма : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Дудникова Галина Викторовна. – Саратов, 2005. – 202 с.
4. Пауль А.Г. Процессуальные нормы бюджетного права / Пауль А.Г. – СПб. : Питер, 2003. – 208 с.
5. Рассахатская Н.А. Гражданская процессуальная форма : учебное пособие / Рассахатская Наталия Александровна. – Саратов : СГАП, 1998. – 88 с.
6. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Сахнова Т.В. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 767 с.
7. Татулич І.Ю. Судові процедури та процесуальний режим в цивільному судочинстві / Татулич І.Ю. // Проблеми процесуальної науки : історія та сучасність. – Київ, 2010. – С. 239 – 241.
8. Теория юридического процесса / [под ред. В.М. Горшенева]. – Харьков, 1985. – 192 с.

Талыкин Е.А. Процессуальное действие и судебные процедуры в структуре хозяйственной процессуальной формы. - Статья.

Статья посвящена исследованию процессуального действия и судебных процедур хозяйственного процесса в качестве структурных элементов хозяйственной процессуальной формы. Анализируется содержательное наполнение указанных категорий и место их в системе процессуальных понятий. Автором выделяются характерные признаки, дифференцирующие процессуальное действие и судебные процедуры хозяйственного процесса.

Ключевые слова: стадия, хозяйственная процессуальная форма, процессуальные действия, судебная процедура.

Talykin E.A. Proceedings and judicial proceedings in the economic structure of the procedural form. - Article.

The article investigates the legal procedure and judicial proceedings of the economic process as the building blocks of economic procedural form. Analyzes the substantive content of these categories and their place in the system of procedural concepts. The author points out the characteristic features that differentiate proceedings and judicial proceedings of the economic process.

Keywords: stage, procedural form of economic, legal proceedings, judicial procedure.